

179166

İSLÂM AHLÂKİ VE SEVGİ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	179166
Tas. No:	207.92 KUT.D

ERÜ

İslâm Ahlâkı ve Sevgi

2006 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri

Yayın No: 382

Sempozyumlar ve Paneller Serisi: 40

© Bütün Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir

1. Baskı, Kasım 2007, Ankara, 1.000 adet

ISBN 978-975-389-506-4

07.06.Y.0005.382

Redaksiyon : Dr. Mehmet BULUT

Kapak ve İç Tasarım: TN İletişim

Uygulama: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulu'nun
13.02.2007/5-2 sayılı kararıyla uygun görülmüş ve
Mütevelli Heyeti'nin 02.05.2007/1237-21/d
sayılı kararıyla basılmıştır.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin dizgi,
fotomekanik, ofset ve cilt tesislerinde hazırlanıp basılmıştır.

TÜRKİYE DIYANET VAKFI

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

OSTİM Örnek Sanayi Sitesi

1. Cadde 358. Sokak No: 11 06370 Yenimahalle / Ankara

Tel: 0312. 354 91 31 (pbx) Faks: 354 91 32

e-posta: tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

İslâm Ahlâkı ve Temel Değerleri

(Adâlet, Doğruluk, Emanet, Kanaat ve Hayâ)

Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI*

Yüce Allah'a hamdü senâlarımızı arz ederek kutlu doğumunun yıldönümüyle müşerref olduğumuz Hazret-i Muhammed Mustafa (s.a.s.) Efendimize ta'zîmât ve tekrîmâtımızı arz ederek konuşmama başlıyorum.

Saim Yeprem Bey "rahatlatalım" dedi, belki biraz kendimi de rahatlatmak için bir şey hatırladım bu arada. Biliyorsunuz, biz üniversite hocaları talebeye hitap ettiğimiz ve talebenin de belli bir formasyonu olduğu için, derste o seviyeye uygun olarak, talebenin beklediği nitelikte bir bilgi sunmaya çalışırız. Tabii, burada karşımızda talebe yok.

Bizim bir dostumuz, arkadaşımız var, Fakültede hoca. İmam-Hatip 6 veya 7. sınıfta iken yaşadığı bir olayı şöyle anlatmıştı: İlçemizde Cuma namazına gittim, biraz da ön safa geçmişim, geçmez olaydım! Genç biri -imammış, yeni tayin edilmiş- getirdi sarığı, cübbeyi önüme koydu. Hocam, buyur, va'z et dedi. Böyle bir emrivakiyle karşı karşıya kaldım. "Hiç hazırlığım yok" filan dedim, itiraz ettiysem de kabul etmedi, sarığı cübbeyi bıraktı gitti. Neyse kürsüye çıktım. İmam-Hatip'ten bilgilerim henüz taze. Kelam dersinde hocanın anlattığı konulardan anlatmaya başladım. Allah'ın varlığını ispat eden delillerden bahsettim. Efendim, hudûs delili, imkân delili, ontolojik delil, kozmolojik delil... Ama cemaat uyumaya başladı. Namaz bittikten sonra kulak misafiri oldum. Yaşlıca biri ötekine soruyor: "A be bu hoca ne anlattı, bir şey anladın mı?"

* İstanbul İl Müftüsü.

Öbürü dedi ki: “A be ne bileyim, çok derin konuştu...”

Şimdi, biz de böyle biraz derin konuşuruz. Ben elimden geldiği kadar “derin” konuşmamaya çalışacağım.

Evet, bana verilen konu “İslâm Ahlâkı ve Temel Değerleri (Adâlet, Doğruluk, Emanet, Kanaat ve Haya)”. Recep Kılıç Bey, genel olarak ahlâk kavramından bahsetti. Tabii, bir de İslâm ahlâkı var. Yani, İslâm dininin ortaya koyduğu, insan hayatını, toplum hayatını, birbirimizle ilişkilerimizi, komşularımızla ilişkilerimizi, başka milletten, başka dinden, başka kültürden olan insanlarla ilişkilerimizi, hatta canlı, cansız, tabiatla ilişkilerimizi, onlara karşı davranışlarımızı düzenleyen kuralları içeren ahlâk sistemi var. Tabii müslüman olduğumuza göre, İslâm’ın Kutsal Kitabı’na karşı nasıl davranmamız, nasıl bir tutum izlememiz, İslâm’ın yüce Peygamberine karşı ne gibi görevlerimizin olduğu; nihayet bütün bunların hepsinin üzerinde Yüce Allah’a karşı ne gibi vazifelerimizin, vecibelerimizin olduğu... İşte, bütün bunları düzenleyen bilgilere, emirlere, yasaklara genel bir ifadeyle İslâm ahlâkı diyoruz. Yani İslâm’ın Kutsal Kitabı’nda Sevgili Peygamberimiz Hazret-i Muhammed Mustafa Efendimizin hadîs-i şeriflerinde nasıl bir insan modeli ortaya konuyor? Nasıl bir insan olmalıyız? Cansız tabiatın tutunuz da Yüce Allah’a varıncaya kadar bütün varlık âlemine karşı nasıl davranmalıyız? İslâm ahlâkı bu sorulara cevap verir.

Şunu arz edeyim: Allah Teâlâ sayısız diyeceğimiz çeşitlilikte varlık türü yaratmış; bütün bu varlık cinslerinin içerisinde sadece insanı akıllı varlık olarak; kendi aklıyla, kendi iradesiyle, kendi yolunu seçebilecek bir varlık olarak yaratmış. Öyleyse biz insanlar, Allah’ın yarattığı diğer bütün varlıklardan farklıyız. Hatta bizim âlimlerimize göre insan meleklerden de farklıdır; Allah’ın Kitabı’nda, Peygamberin sünnetinde kendisine buyurulan vazifeleri yapan, yasaklanan kötülüklerden kaçınan bir insan meleklerden daha üstündür. Neden? Çünkü, meleklerin iyi olması, tıpkı bizim yememiz içmemiz gibi, onların tabiatı gereği olan şeydir. Yani, melek iyi olmak için zorlanmaz. Neden? Çünkü onda kötü olma eğilimi yoktur, kötü olma sistemi yoktur onun varlığında, kötülük yapma iradesi yoktur, yani kötülüğü seçmekte özgür değil. Eğer melek olsak hepimizin işi kolaydı. Affedersiniz, eğer hayvan olsak yine hepimizin işi kolaydı. Ama biz insanız. Biz akıllı varlığız, biz hür varlığız. Bu da bizi hem değerli kılıyor, hem yükümüzü ağırlştırıyor. Allah şöyle buyuruyor: Biz ona iki farklı değerler dünyası, iki farklı yol gösterdik; iyilik gösterdik, kötülük gösterdik. “Şu iyidir, buradan gidersen varacağın yer şuradır, yükseleceğin yer şuradır. Şu da kötüdür; buradan gidersen düşeceğin yer şurasıdır” demiş Yüce Allah. Bunun için de ne diyoruz bu dünyaya? “İmtihan dünyası” diyoruz değil mi efendim? Cenâb-ı Hak böyle istemiş, o Ulu Kudret böyle irade buyurmuş ve o iradeye boyun eğmekten başka çaremiz de yoktur.

Evet efendim, işte sonuç itibariyle İslâm ahlâkını derli toplu ifade edecek olursak, bizim insan olarak bütün bu söylediğim çerçevede hayatımızı düzenleyen kuralları ihtiva eden bir disiplin diyebiliriz.

Biraz önce de söyledik; adâlet, doğruluk, dürüstlük, kanaat, hayâ vesaire, yüzlerce sayabilirsiniz. Şunu söyleyeyim: Hayatımızın her anında mutlaka bir ahlâkî davranış içindeyiz. Sabah kalkarız, eğer müslüman isek, abdestimizi alıp namazımızı kılmamız gerek; Allah'a karşı bir vazifemizdir bu; sadece dinî bir vazife değil, aynı zamanda müslüman insanın ahlâkî bir vazifesidir. Ondan sonra, eşimiz var, çocuklarımız var, işe gideceğiz, onlara "Allahaismarladık" diyeceğiz, çocuğumuzun yanağından öpeceğiz; otobüs durağına geçeceğiz, durakta duracağız vs... Velhâsıl her nefes alıp verdiğimizde ahlâk dünyasının içinde bulunuyoruz. Ahlâk öyle bir şey. Hep ahlâkın içinde yaşıyoruz.

Aslına bakarsanız, İslâm âlimleri, yüzlerce, binlerce ahlâkî vazifeyi iki -çok da hoşuma gider benim o- iki temel vazife içinde toplamışlardır. Çok kısa olarak formüle etmişlerdir: "et-Ta'zîm li-emri'llâh, ve's-ş-şefkatü alâ halkullah"... Ahlâk budur. Nedir o? Allah'ın emrine tazim, itaat, hürmet ve Allah'ın yarattıklarına şefkat, merhamet.

Efendim, bizler, sizler, çoğumuz -elhamdülillah- 5-6 yaşımızdan itibaren, çocukluğumuzdan itibaren Kur'an-ı Kerim'i okumaya başladık. Bizler de imkânımız ölçüsünde Kur'an'ı anlamak için şu kadar seneden beri hep uğraşp duruyoruz; okuyoruz, yazıyoruz, anlamaya, anlatmaya çalışıyoruz; ama -gerçekten bunu samimiyetle ifade ediyorum- her bir okuyuşumuzda, diyelim bir âyeti o güne kadar bin defa okumuşsak, bin birinci okuyuşumuzda onda yeni bir şey sezebiliyoruz. Kur'an'ın bütününü okuduğumuzda, o güne kadar "Ben Kur'an'ı bu kadar okudum; ama niye bunun bugün farkına varıyorum, bugüne kadar niye farkına varamamışım?" dediğimiz birçok şeyi Kur'an bize öğretiyor elhamdülillah.

Ben şunu hissettim: İşte Kur'an-ı Kerim üzerine çalıştık, bir tefsir hazırladık, vesaire. Yani, İslâm dini insanlığa ne söyledi? Neyi getirdi? Bilhassa Mekki âyetlerde şunu görüyorum: Cenâb-ı Peygamber (s.a.v.) Allah'ın tebliğ ve talimlerini insanlara ulaştırırken onlardan iki şey istiyordu. Biri, Allah'a ve âhiret gününe iman; ikincisi de insanlara, özellikle yoksullara, kimsesizlere, fakirlere, zavıflara, hastalara şefkat ve merhamet. Müslümanlığın, İslâm ahlâkının özü de budur. Mekke'de inen âyetlere baktığınızda, Cenâb-ı Peygamber'in o çırpınışı, o âyetlerdeki o dramatik anlatım, zaman zaman yumuşaklıklar, zaman zaman şok sertlikte anlatımlar... Hep o günün insanını silkelemiş; o günün insanını içine düştüğü zulümlerden, haksızlıklardan, insafsızlıklardan, hâşâ, Allah'ı devreden çıkarmak için, Allah'ı hayatlarından silip atmak için uydurdukları putlara tapmaktan onları uzaklaştırarak, kendilerini Allah ile yüz yüze getirmek için

uğraşmış o yüce Peygamber. Aslına bakarsanız, putperestlere sorulduğunda, onlar Allah'a inandıklarını söylüyorlardı. İşte, "Ekini kim bitiriyor, yağmuru kim indiriyor?" denildiğinde, "seyekûlûna'llâh" (Allah yapıyor bunları) derlerdi. Sorulduğunda böyle derlerdi; ama onların gerçek hayatlarında, yapıp ettiklerinde Allah'ın varlığına imandan zerre kadar eser göremiyoruz. Meselâ, "Fakire yardım edin" denildiğinde, "Allah isteseydi doyururdu, Allah'ın doyurmadığını ben mi doyuracakmışım?" diyorlardı.

Fecr sûresinin ikinci bölümü, yalnız hitap ettiği toplumun değil, ahlâk dünyalarını etkileyen bir imandan mahrum kalmış her devirdeki insanların karakterlerini özetlemesi bakımından etkileyici bir anlatım içerir. Bunlar başlarına bir kötülük geldiğinde "Allah bana ihanet etti" diyorlar, haşa! Allah buyuruyor ki: "Hayır, siz kendinize kendiniz ihanet ediyorsunuz. Hayır hayır; siz yetime yedirişip içirmiyorsunuz, fakirlere yardım etmiyorsunuz, yardım yarışında bulunmuyorsunuz, ananızdan babanızdan kalan mirasları çılginca yiyip tüketiyorsunuz, delice bir mal tutkusuna kendinizi kaptırmış gidiyorsunuz" diyor Allah.

Şunu arz etmek istiyorum: Bu tür âyetlerde İslâm'ın evrensel değerlerini, temel ödevleri görüyoruz. Bunların başında da Allah'a saygının geldiğini... Çünkü her şeyin başı odur. Hikmetin başı odur. Bizim kültürümüzde hikmet doğru bilgiyi, hakikat bilgisini, doğruya göre, hakikate göre yaşamak gibi bütün güzellikleri ihtiva eden bir kavramdır. Onun için, "re'sû'l-hikmeti mehâfetullâh" (Hikmetin başı Allah korkusudur). Merhum Mehmet Âkif'in ifadesiyle, "Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır." Allah korkusu yoksa, bir insanın yüreğine onu kontrol eden, onda saygı uyandıran bir yüce, bir aşkın varlığa ubûdiyet aşkını, iradesini siz kazandıramamışsanız; onu, kelimenin gerçek anlamında insan etmek mümkün değildir. Biliyorsunuz, insanoğlu geçtiğimiz 150-200 yıllık bir pozitivist dönemi yaşadı (ben de çok felsefi bir dil kullanmayayım şimdi); yani modernizm denilen bir akım yaşadı. Nedir bu? Pozitivizmin özü şu: Hep çocuklarımıza filan da eskiden anlattıklarını söylerler ya, "Oğlum, iste bakayım Allah'tan bir elma!" Çocuk istiyor, yok bir şey. "Al, ben sana vereyim, bak demek ki..." filan var ya. İşte, pozitivism bu. Yani, elimin tuttuğu, gözümün gördüğü ne ise gerçeklik odur. Deney ve gözlem alanına girmeyen hiçbir gerçeklik yoktur. Pozitivizmin özü budur. Ve aşağı yukarı 200 yıl boyunca bu pozitivism insanoğlunu kasıp kavurdu.

Aydınlanma denilen bir felsefe geldi; "Her şeyin anahtarı akıldır" denildi. "Öyle vahiydi, şuydu, buydu, yok öyle şeyler!" Tabii, bütün aydınlanmacı filozoflar böyle demiyor; ama, hepsinin söylediklerinin toplamını çıkardığınızda aydınlanma filozoflarının doğru söyledikleri de geçersiz; yani etkisiz kalıyordu. Peki, söylenen şey nedir? Şu: "Her şeyin, bütün doğruların anahtarı aklın elindedir." Eğer Allah'a inanıyorsa, diyordu ki: "Allah size akıl vermiştir, bunun ötesinde

herhangi bir şeye; peygamberdi, vahiydi, şuydu, buydu; bunlara gerek yoktur...” Buna “Deizm” deniliyor, Peygambersiz, vahiy­siz Allah inancı anlamında.

Bir de, “İnsanın en yüce gayesi nedir?” sorusu var. Aydınlanma felsefesi şu cevabı verdi: İnsanın en yüce gayesi, yine kendisidir, onun ötesinde bir gaye yok. “En yüksek iyi” deniyor; “metafizik anlamda bir en yüksek iyi idesi, Yüce Allah, aşkın varlık; öyle bir şey yok” deniyor pozitivismde. Yani insanın gayesi yine insandır... Âdetâ insanı tanrılaştıran bir hareket bu. Aydınlanma Batı’da çıktı ve yakın zamanlara kadar da sürdü. Peki bu felsefelerin hakim olduğu dünyada gerçek hayatta ne oldu?

Eskiden savaşlarda biliyorsunuz adam adama kılıç sallar, bir adamı öldürürdü. Şimdi bir tane uçağın bir düğmesine basarak milyonlarca insanı öldürebileceğiniz bir vahşet dünyası ortaya çıktı. Hani, insan içindi her şey!. Hümanizmdi bunun adı! Nerede kaldı hümanizm? Batılının kendi sokağında bir tane köpeğe biri bir zarar verse, adam mahkemede sürünüyor. Ama Irak’ta ana kucağında yavrular analarıyla birlikte katlediliyor, “Savaşlarda böyle şeyler olur” deniliyor. Bu muydu aydınlanma denilen şey?

İşte, bütün sorun nerede efendim?.. Ahlâk kavramlarının, buyruklarının arkasından Allah inancını kaldırdığınızda ortada bir tek şey kalır: Vahşet! O zaman “insan insanın kurdu” olur. Câhiliye diye bir kavram var, bilirsiniz. İslâm’dan önceki döneme câhiliye dönemi deniyor. Bu câhiliye de enteresan bir kelimedir. Yani, neymiş o zamanın özelliği? Bakın, bir câhiliye şairi şöyle diyor: “Hele biri kalkıp da bize karşı cahillik etmeye görsün/O zaman biz cahillikte bütün cahillerden daha baskın çıkarız.” Buradaki câhiliye, “barbarlık, saldırganlık” demektir. İşte, modern dünyada da böyle bir cahiliye dönemi yaşanıyor. Saldırgan, barbar... “Dünyaya ben hükümran olurum” anlayışı... Doğru nedir? Doğru, benim çıkarım... Evrensel pragmatizm. İşte, falan ülkenin dünya çapındaki çıkarları, menfaatlerinin gözetilmesi bütün insanlığa dayatılıyor.

Geçenlerde Batı’dan gelen bir heyetle bir görüşmemiz oldu, ben de kısa bir konuşma yaptım. Onlar da din adamı, fikir adamıalandı. Söze, “Bakın, sizler bizler din adamıyız, bilim adamıyız. Dürüst olmak zorundayız. Ülkelerin menfaatleri, çıkarları şu, bu; bunları siyasetçiler konuşuyor, onu bırakın. Biz din adamları olarak vicdanımızın ve Yüce Allah’ın bizden istediğini konuşalım.” diye başladım ve şunu söyledim: “Bugün açlık ve sefaletten kıvranan Afrikalılar, bir zamanlar Batılıların kendilerine yaptığını yapmadılarsa, yani Batı’dan, Avrupa’dan, Amerika’dan yüzlerce insanı içine alan gemiler icat etmedilerse ve milyonlarca Batılı insanı Afrika’ya taşımadılarsa, hatta bu milyonlarca insandan altıda beşi gemilerde öldüğü; açlıktan, susuzluktan, sefaletten, bittin öldüğü için denize atmadılarsa, kalan altıda birini de köle pazarlarına sürmedilerse; yüzyıllarca köleler olarak tarlalarında, çiftliklerinde çalıştırmadılarsa, bu Afrika-

lı insanlar suç mu işledi ki, bugün onlar aç, siz toksunuz?” Arz edebiliyor muyum efendim?

Şimdi, sözümün başına geleyim: İslâm ahlâkı nedir? İslâm ahlâkı, böyle bir anlayışa, böyle bir dünya görüşüne bir isyandır. Hazret-i Muhammed Mustafa, böyle bir zihniyete isyan bayrağını açmış bir Allah kahramanıdır.

Sözümü bununla bitireyim. Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Hepinize saygılarımı sunuyorum efendim.

BAŞKAN – Mustafa Çağrıcı Hocamıza teşekkür ediyorum.

Allah rahmet eylesin, Nurettin Topçu hocamız “isyân ahlâkı”ndan söz ederdi. Çağrıcı Hocamız da İslâm ahlâkının bir yönüyle isyân ahlâkı olduğunu ifade etmek suretiyle Müslüman şahsiyetinin, kimliğinin, vakarının bu yönünü vurguladı. Coşkuyla ifade etti. Felsefi kavramları son derece vülgarize ederek, hepimizin rahatça anlayabileceği bir üslup içinde sundu.

Tabii, bu kadar felsefi kavram içinde haftamızın ruhuna uygun bir kavram unutulamazdı: Sevgi kavramı. Zaten Cenâb-ı Hakk’ın da emri değil midir: “Eğer Allah’ın sizleri sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olun ki, Allah da sizi sevsin.” demesi emrolunuyor Cenâb-ı Peygamber’e. O halde, Allah ile kulları arasındaki ilişkinin korkudan ziyade sevgi ilişkisi olduğu söylenebilir. Hatta bazı mütercimler, müfessirler takvâyı, Allah korkusu değil, Allah’ın sevgisini kaybetme korkusu olarak ifade ederler. Sevgi her şeyin temeli oluyor. Hazret-i Peygamber’in remzi niye gül oluyor? Evrensel nitelikte gül, zaten sevginin, aşkın sembolüdür. Sadece İslâm’da değil, gül, bütün toplumlarda sevginin ifadesidir.

Şairimiz Fuzûlî:

*“Suya vîrsün bâğbân gül-zârı, zahmet çekmesün
Bir gülü açılmaz yüzün tek vîrse bin gül-zâre su”.*

(Bahçivân isterse bütün gül bahçelerini suya, sele versin; senin gibi artık bir gülün açılması mümkün değildir, diğerlerini boşver gitsin) demişse de, -elbette bir başka gül açılmıyor ama- biz bugün onu remzeden gülleri dostlarımıza, sevdiklerimize ikram ediyoruz. Her bir gül, bize onu hatırlattığı için remz olarak kullandık. İşte, sevgi teması bu haftanın çok önemli bir konusuydu. Bununun felsefi boyutu da vardı, gönül boyutu da vardı.

Prof. Dr. Kenan Gürsoy Hocamız, bir sevgi adamı, bir gönül adamı.

- Buyurun efendim.